

BAĞDATLI ZİHNÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİNİN HAMDULLAH HAMDÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİ İLE KARŞILAŞTIRILARAK ETKİLENME BAĞLAMINDA SORGULANMASI

Geliş Tarihi (Received Date) 22.02.2019

Nur Şerif AKYEL¹

Kabul Tarihi (Accepted Date) 11.04.2019

Özet

Yusuf kıssası, doğu ve batı edebiyatlarında sevilen ve işlenen bir konu olmuştur. Mesnevi yazarları, bu hikâyede kutsal kaynaklara sadık kalmakla ve hikâyenin temel olay örgüsünü değiştirmemekle beraber eserlerinde tasarruflarda bulunmuşlardır. Klasik Türk edebiyatında şairler, kaleme aldıkları eserlerinde üstat kabul ettikleri şairlerin eserlerinden esinlenerek, bazen kelime kelime çeviri yapmayı bazen de kendi yorumları ile esere orijinal bir görünüm kazandırmayı tercih ederler. Böylece ortaya çıkan eser, model eserden farklı bir duruma gelerek yeniden yaratılır. Genel olarak mesnevilerde Kur'an'daki kıssadan hareket edilmekle beraber, Yusuf kıssasının dinî bir hikâye olarak değil, aşk hikâyesi olarak işlendiği görülmektedir. Bu makalede klasik Türk edebiyatının en güzel Yûsuf u Züleyhâ'sı olarak kabul edilen Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi ile Bağdatlı Zihnî tarafından on altıncı yüzyılın sonunda kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin şekil ve içerik açısından farklılıklarının karşılaştırılması ve Bağdatlı Zihnî'nin mesnevisinde, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinin etkilerinin sorgulanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf u Züleyhâ, Bağdatlı Zihnî, Hamdullah Hamdî, mesnevi.

QUESTIONING YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVI OF BAĞDATLI ZİHNÎ AGAINST HAMDULLAH HAMDÎ'S YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVI IN THE CONTEXT OF BEING AFFECTED

Abstract

The story of Yusuf was a popular and popular subject in eastern and western literature. In this story, mesnevi writers have saved money by remaining faithful to sacred resources and not changing the basic plot of the story. Poets in classical Turkish literature, inspired by the works of the poets they accept the master in their works, sometimes they prefer to make the word translation and sometimes give an original look to the work with their own interpretations. Thus, the resulting work is re-created by coming to a different situation from the model. In general, the mesnevis in the Qur'an, but the action of the story, the story of love, not as a religious story of Yusuf is seen as a love story. In this article, the comparison of Yûsuf u Züleyhâ mesnevi of Hamdullah Hamdî and Yûsuf u Züleyhâ mesnevi of Bağdatlı Zihnî by the end of the sixteenth century. It is aimed to question the effects of Hamdî's mesnevi.

Key Words: Yûsuf u Züleyhâ, Bağdatlı Zihnî, Hamdullah Hamdî, mesnevi.

GİRİŞ

Yusuf kıssası, kutsal kaynaklara dayanmaktadır. Tevrat'ta Tekvin bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta, Kur'an-ı Kerim'in 12. suresi olan Yusuf suresinde geçmekte ve Kur'an'da "Ahsenü'l-Kasas" olarak adlandırılmaktadır (Kadıoğlu, 2009: 12).

Tevrat kaynaklı eserlerle İslam kültürüne ait eserler arasındaki en önemli fark, Batı edebiyatına ait eserlerin Yusuf ve kardeşlerinin macerası etrafında şekillenmesi, Müslüman şairlerin ise daha çok Yusuf ve Züleyha'nın hikâyesine yoğunlaşmalarıdır (Türkdoğan, 2008: 30). Yusuf u Züleyha, klasik Türk edebiyatında en çok işlenen hikâyelerden olmuştur. Şair, şeyh, müfessir ve tarihçi gibi farklı sınıflardan pek çok müellif tarafından yüze yakın Yusuf u Züleyha kaleme alındığını söyleyen Agâh Sırrı Levend, kendisinin fişlediği Yusuf u Züleyha sayısının elliye aştığını belirtir (Levend, 1968: 174).

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, nurakye13823@gmail.com

1. Yûsuf u Züleyhâ Mesnevilerinin Dış Yapısı

1.1. Nazım Şekli ve Bölümler

Arapça "s n y" üçlü kökünden türeyen mesnevi, Arap dilinde kendi arasında kafiyeli mısralardan oluşmuş nazım şekli anlamında kullanılmamıştır. Mesnevi, edebiyat terimi olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmış fakat mesnevi nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmüştür. Araplar, kendi arasında kafiyeli olan beyitlerin oluşturduğu bu nazım şekline "müzdevice", "recez" ya da "urcûze" demişlerdir (Ünver, 1986: 430). Hamdullah Hamdî ve Bağdatlı Zihni'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserleri, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisi, 5 beyitlik "besmele" manzumesi ile başlamıştır. "Hamdiye", "tevhîd", "münâcât", "na't", "nûr-ı Mustafâ" ve "Hz. Muhammed'in bazı mucizeleri", "çehâr-yâr-ı güzîn" hakkındaki manzumeler ile devam etmiştir. Sebeb-i te'lif kısmından sonra Hamdullah Hamdî'nin babası için yazdığı medhiye yer almaktadır. Medhiyeden sonra asıl hikâyeye geçilmiştir. Bağdatlı Zihni mesnevisine "besmele" manzumesi ile başlamıştır. Ardından dua niteliğinde bir manzumeden sonra "tahmîd", "tevhîd", "münâcât", "na't", "mi'rac", "peygambere tazarru", "dört halifeye övgü", "padişaha övgü", "Câmî'ye övgü ve sebeb-i nazm-ı kitab", "aşkın himmeti", "aşka dâir" ve "sözün fâzileti" kısımları gelmektedir. Hamdullah Hamdî, giriş bölümünde "mesnevî" nazım şekli ile birlikte "terci-bend" ve "terkib-bend" nazım şekillerini de kullanmıştır. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde farklı nazım şekilleri yer almamaktadır.

Hamdullah Hamdî, mesnevisinde konunun işlendiği bölümü "matla'-ı dâstân-ı Yûsuf", "matla'-ı dâstân-ı Züleyhâ" ve "dâstân-ı Bâzığâ binti Melik Tâbûr 'Arî" olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Bu bölümde de, mesnevî nazım şeklinin yanında 15 gazel ile bir rubâ'îye yer vermiştir. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde konunun işlendiği bölüm 59 başlıktan ve toplamda 3915 beyitten oluşmaktadır.

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde bitiş bölümü, Yusuf'un ölüm haberini alan Züleyha'nın kendisinden geçerek üç gün üç gece öyle kalması ve dördüncü gün kendine gelince Yusuf'un mezarına kapanması ile sonlanmıştır. Şair, son beytinde eserin bitmesine vesile olan Allah'a hamd ü sena etmiştir. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde ise bitiş bölümü felekten şikâyet ve nefsin ıslâhına gayret, oğluna nasihat ve "tevfik-i hatm-i kitâb..." olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. "Tevfik-i hatm-i kitâb..." kısmında; Allah'a hamd, Gazi Giray Han'a övgü, Câmî'yi anma, şairin sanatkârlık ve eseri ile övünmesi, Kerbelâ-Bağdat civarını ve burada bulunmuş olan büyükleri anma ve Gazi Giray Han'ın ömrünün ve saltanatının devamı için edilen dua yer almaktadır.

1.2. Beyit Sayısı ve Vezin

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisi aruzun "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır ve 6241 beyitten oluşmaktadır (Onur, 1991: 23). Bağdatlı Zihni'nin mesnevisi aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılmıştır ve 4778 beyitten oluşmaktadır (Doğan, 2014: 51).

2. Yûsuf u Züleyhâ Mesnevilerinin İç Yapısı

2.1. Bakış Açısı

Bakış açısı ve anlatıcı, anlatma esasına bağlı olan edebî metinlerde olay zinciri ve bu zinciri oluşturan zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi unsurların aktarılması ile ilgili bir özelliktir (Aktaş, 1991: 84).

Modern öncesi tahkiyede anlatıcı tanrısal bakış açısına sahiptir. Mesnevi anlatıcısı/yazarı, her şeyi bilen bir konumda bulunmaktadır. Hamdullah Hamdî, mesnevisinde hâkim bakış açısı ile kahramanların geçmişlerini "özetleme" ve "geriye dönüş" teknikleri ile okuyucuya aktarmıştır. Aynı zamanda olayın akışını keserek okuyucuya öğüt verdiği de görülmektedir. Bağdatlı Zihni de hâkim bakış açısı ile olayları aktarmıştır. İki mesnevide de kahramanların monolog ve diyaloglarına rastlamak mümkündür.

2.2. Şahıs Kadrosu

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde karakterleriyle temsilden ibaret olarak değerlendirilebilecek şahıs kadrosunun tamamına yakını insanlardan oluşmakta ve ilahî gücün etkisiyle bir arada bulunmaktadır (Aktaş, 2013: 140).

2.2.1. Asıl Kahraman

Hikâyede her türlü olayın temelinde yer alan Yusuf; güzelliğin, iffetin, sabrın ve iyi niyetin sembolüdür. Her türlü sıkıntı ve kederi sabırla karşılayan bir kahramandır. Tevrat kaynaklı hikâyelerde kardeşlerine karşı gururlanma içinde yansıtılan Yusuf karakteri, kardeşlerinin düşmanlığını adeta kasıtlı olarak üzerine çeker. Kur'an kaynaklı hikâyelerde ise güzellik ve sahip olduğu üstün niteliklerle karşılaştığı sıkıntıları aşarak zirveye ulaşır (Türkdoğan, 2008: 91-92). Yusuf, mesnevilerde olayların merkezinde yer almaktadır ve hikâyeye onun etrafında şekillenmektedir.

2.2.2. İkinci Derecedeki Kahramanlar

Yusuftan sonraki en önemli isim Züleyha'dır. Züleyha'nın hayatı, bir gece rüyasında Yusuf'u görmesiyle değişmiş ve hikâyenin sonraki bölümlerinde Züleyha, âşık kimliğiyle rol almıştır. Hikâyede Yusuf'tan murat almak için başvurduğu oyunlar ve ona attığı iftiraya rağmen Züleyha olumsuzlanmaz ve çaresiz bir âşık kimliğiyle sunulur. Züleyha, mecazî aşktan hakikî aşka ulaşan bir yol yürür. Kur'an'da kendi günahını itiraf etmesiyle Züleyha'ya açılan bağışlanma yolu ile mesnevide gençlik ve güzelliğin, ihtiyarlık ve çirkinliğe; kavuşmanın ise ayrılığa tercih edildiğini (Settarî, 2014: 18) söylemek mümkündür.

Yakup, on iki evladı içinde, Yusuf'a karşı daha yakındır. Mesnevide Yusuf'u ve onun hasreti ile gözlerini kaybeden Yakup, acının ve sabrın sembolüdür. Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde baba-oğul ilişkisi ayrıntılı olarak aktarılır. Bunda, Hamdullah Hamdî'nin bu hikâyeyi babasıyla olan hayatıyla ilişkilendirilme tarzının etkili olduğu düşünülebilir.

Mesnevinin şahıs kadrosunda yer alan kahramanlardan biri de Cebrail'dir. Cebrail, hikâyede üç farklı kısımda yer alır ve üç bölümde de Yusuf'a mesajlar getirir. Kuyuya atıldığında Yusuf'a sabretmesini söyleyen Cebrail, ikinci kez Züleyha'nın Yusuf'la evlenmek istediği kısımda ortaya çıkar. Yusuf'a, Züleyha'yı nikâhına almasını söyler. Üçüncü kez ise cennetten getirdiği elmayı Yusuf'a vermesiyle Yusuf, elmayı yiyerek canını teslim eder.

Yusuf'un halası ve kardeşleri, Züleyha'nın babası, dadısı ve eşi Aziz, Mısır şahı, Bazıga, Yusuf'u kuyudan çıkartıp Mısır'a götüren Mâlik, Yusuf'un güzelliği karşısında hayretten parmaklarını kesen Mısırlı kadınlar, Yusuf'a şahitlik eden bebek de bu grupta değerlendirilebilir.

2.2.3. Dekoratif Unsur Durumundaki Kahramanlar

Bu kahramanlar, olayın sahnelenmesine hizmet etmektedir. Mesnevilerde, Yusuf'u yediği söylenen kurt, Züleyha'yı istemeye gelen elçiler, Mâlik'in kervanında bulunan kişiler, Aziz'in askerleri, cariyeler, Yusuf köle olarak satıldığında toplanan halk, Çinli ressam, Mısır şahının rüyasını yorumlayamayan tabirciler, Yusuf'un zindandaki arkadaşları, Züleyha öldüğünde onu öldüğü yerden çıkartıp Yusuf'un yanına gömen kişiler bu grupta değerlendirilebilecek kahramanlardır.

Yusuf'un dadısı, Yakup ile konuşan kurt, Şeddat, Büşra, Eflah, şeytan, tellal, Yakup'a Yusuf'tan haber götüren Arap ve devesi, ejderha; Yusuf'un Nablus, Bisan, Askalan, Ariş şehirlerinde yol boyunca karşılaştığı halklar gibi kahramanlar da mesnevide dekoratif unsur durumundadır. Ancak bu kahramanlar sadece Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

2.3. Zaman

Anlatma esasına bağlı olan edebî türlerde zaman, eserin bütünlüğünü oluşturan unsurlardan biridir. Bu eserlerin itibarî olması sebebiyle, zamanın kullanımının da itibarî olması mümkündür (Demir, 2006: 108).

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde zaman, Yakup ve kardeşi İys'in doğumundan başlayarak Yusuf'un ölümüne kadar devam eden süredir. Bu sürenin aktarımında özetleme tekniğine başvurulmuştur. İleri-geri dönüş tekniğinin de zaman aktarımında sık kullanıldığı görülmektedir.

Zamanın kullanımı fonksiyoneldir. Mesnevi kahramanlarının başından geçen olaylara paralel bir şekilde zaman, olayı ve kahramanın ruh halini yansıtmaktadır.

Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde zaman, Yusuf'un biyografisi esas alınarak kronolojik bir şekilde sunulmuştur. Züleyha'nın hayat hikâyesinin de Yusuf'unkine paralel olarak aktarıldığı görülmektedir. Doğrusal veya ileri-geri dönüşlerle zaman aktarımını görmek mümkündür. Mesnevinin olay zamanı, "bir gün", "birkaç gün", "bir nice gün", "bir zaman", "bir ay", "bir yıl", "yedi yıl", "nice yıl" gibi zaman ifadeleriyle aktarılmıştır.

2.4. Mekân

Tahkiyeye bağlı metinlerde mekân, sadece betimleme unsuru olarak kullanılmaz. Mekân, kahramanın olay içindeki duruşunu ve ruhsal durumunu da yansıtmaktadır (İçli, 2008: 339-340).

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer alan kapalı mekânlar; Yakup'un kendisinin, dayısının, kız kardeşinin ve İshak'ın evidir. Bu mekânlar, kahramanların psikolojik durumunun aktarılmasında etkili değildir. Züleyha'nın genç kızken yaşadığı saray ve Mısır'a geldiğinde gelin olarak yerleştiği saray, kuyu, zindan, kamıştan ev de mesnevide yer alan kapalı mekânlardır. Ancak bu mekânlar fonksiyonel olarak kullanılmıştır. Kenan, sahra, bağ ve Nil Nehri açık mekânlardır. Bu mekânlar olay akışı ve kahramanların ruh halini yansıtmaları açısından önem taşımaktadır. Şam ve Yusuf'un yolculuğu sırasında uğradığı Nablus, Bisan, Askalan, Ariş şehirleri açık mekân olmakla birlikte dekoratif olarak kullanılmıştır. Bu mekânların fonksiyonel bir özelliği yoktur.

Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde sahra, bağ, Şam, Kenan, Mağrip, Mısır, Yusuf'u Mısır'a getiren kervanın konakladığı yer ve Nil Nehri açık mekânlar olarak yer almaktadır. Kuyu, zindan, saray, Züleyha'nın yaptırdığı kasır ve kamıştan ev kapalı mekânlardır. Mesnevide mekânın kullanımının genellikle fonksiyonel olduğu görülmektedir.

2.5. Sebeb-i Telif

Mesnevilerin sebeb-i telif bölümünde şair, eserini yazma sebeplerini, kendisini nelerin motive ettiğini hikâyeye eder. Bu nedenle de sebeb-i telif kısımlarının hikâyeye içinde hikâyeye gibi olduğu söylenebilir (Kuran, 2006: 158).

Hamdullah Hamdî, mesnevisinin sebeb-i telif bölümünde, babasının kendisini diğer kardeşlerinden daha çok sevdiğinden ve babasının ölümünden sonra kardeşlerinin kendisine olan cefalarından bahsetmiştir. Eserini kaleme alışı sebebini kendisini, kardeşlerinden cefa gören Yusuf'a benzetmesi olarak ifade eder.

Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinin sebeb-i telif bölümünde Mevlânâ Abdurrahmân Câmî'den övgüyle bahseder. Câmî'nin şahsiyeti ve sanatkarlığını övdükten sonra onun can alıcı sözlerinden kendisini alamadığını ifade eder. Câmî ile birlikte Nevâyî, Âsafî, Ehlî, Hilâlî, Benâyî, Hâtîfî, Gazâlî, Hüsrev, Sa'dî ve Hâkânî gibi şâirlerin isimlerini zikreder. Bu büyük mesnevi şâirlerinden etkilendiğini ifade eden Zihni, kendisi de bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi kaleme alarak bu şâirlerin arasına katılmayı ister.

2.6. Mesnevilerdeki Olay Örgüsünün Farklılıklar Açısından İncelenmesi

Hamdullah Hamdî mesnevisinde İbrahim peygamberin ölümünden sonra oğulları İshak ve İsmail ile İshak'ın oğlu 'İyş ve Yakup'tan bahseder. Yakup'un eşlerini ve bunlardan olan çocukları ile Yusuf'un dünyaya gelişini anlatır. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisi Yusuf'un güzelliği ile Âdem'i cezbetmesi ile başlar. Yakup'un on iki oğlu olduğundan bahsedilir fakat oğullarının isimleri verilmez.

Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf'un dünyaya gelişi, İshak peygamberin Yakup'a kiminle evlenmesi gerektiğine dair verdiği öğütten başlayarak Hz. Yakup'un evliliği, eşleri ve çocuklarıyla ilgili bilgiler verilerek devam eder. Zihni'nin mesnevisinde ise Yusuf'un dünyaya gelişi ayrıntılı olarak anlatılmaz. Yakup'un Yusuf'a olan muhabbeti çerçevesinde aktarılır.

Yusuf'un annesinin ölümü üzerine bir süre halasının yanında kalması ve Yusuf'u geri vermemek için kemer ile hile yapması her iki mesnevide de vardır. Fakat Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf, iki yaşındayken annesi Rahil'in ölümü üzerine Yakup'un kız kardeşi İnas'a verilir. Zihni'nin mesnevisinde ise Yusuf'un annesinin ve halasının ismi belirtilmez.

Hamdî'nin mesnevisi Yusuf'un hikâyesi ile devam ederken, Zihni'nin mesnevisinde Züleyha'nın hikâyesine geçilir.

Babalarının Yusuf'u kendilerinden daha çok sevdiğini gören kardeşlerin kıskançlığının artmasına yol açan nedenlerden birisi bir bayram günü Yakup'un Yusuf'u süslemesi; sırtına da İbrahim peygamberin gömleğini giydirmesidir. Bu olay Hamdî'nin mesnevisinde vardır fakat Zihni'nin mesnevisinde yoktur. Kıskançlığı arttıran diğer bir neden cennetten gelen asadır. Hamdî'nin mesnevisine göre Yakup'un bahçesinde bir ağaç vardır. Yakup'un oğlu dünyaya geldikçe, ağaçta ayrı bir dal belirlemektedir. Yusuf doğunca beliren dal, öteki dalları gölgede bırakacak derecede büyümüştür. Bunun üzerine Yusuf babasına Allah'a kendisine cennetten bir asa vermesi için dua etmesini ister. Yakup'un duası üzerine Cebrail bir asa getirir. Zihni'nin mesnevisinde ise Yakup, bahçesindeki ağacın dallarından diğer çocuklarına yaptığı gibi Yusuf'a da bir asa yapmak ister. Ancak Yusuf, bu asayı almak yerine Allah'ın cennetten bir asa göndermesi için babasının dua etmesini ister.

Hamdî'nin mesnevisine göre Yusuf, on iki yaşına gelince, bir gece düşünde ay ve güneşle birlikte on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görüp babasına anlatır. Ay ve güneşin Yusuf'un anne ve babası, on bir yıldızın da kardeşleri olduğunu söyleyen Yakup, gördüğü düşünüyü kardeşlerine açmamasını Yusuf'a tembih eder. Zihni'nin mesnevisinde ise Yakup, Yusuf'a uyurken niye tebsüm ettiğini sorar ve Yusuf bunun üzerine rüyasını anlatır. Rüya ile kıskançlığı artan kardeşler, Yusuf'u ortadan kaldırmaya karar verirler. Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf'u gezmeye götürmek bahanesiyle babalarından izin isterler. Fakat Yakup, Yusuf'u kurdun yemesi korkusuyla izin vermez. Çünkü gece düşünde on kadar kurdun Yusuf'u parçaladığını görmüştür. Kardeşleri Yusuf'u ikna ederler. Yusuf, babasından izin ister ve Yakup'u ikna eder. Ertesi sabah Yakup, Yusuf'u yıkamak için atadan kalma leğeni getirir. Bu leğen İbrahim peygamberin oğlunu kurban etmek istediği zaman Cebrail'in cennetten getirdiği leğendir. Yakup, Yusuf'u yıkadığı sırada leğenin titremesini hayra yormaz. Yusuf'un sırtına İbrahim peygamber zamanından kalan gömleği giydirir. Gömleğin birini de koluna sarar. Emaneti korumaları için çocuklarına yemin ettirir. Zihni'nin mesnevisinde ise kardeşler babalarından izin istediklerinde Yakup, sahrada onu bir kurt yemesinden korktuğunu söyleyerek onları geri çevirir. Fakat daha sonra razı olarak Yusuf'u onlara emanet eder. Yusuf'u leğende yıkadığı, gömlek giyirdiği, koluna gömlek sardığı bölümler Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde yer almaz.

Hamdî, Zihni'nin mesnevisinde yer almayan üç rivayete de yer verir. Bunlardan birincisine göre Şeddat, Yusuf'un atıldığı kuyuyu kazdıran kişidir. Yusuf kıssasını dinlediğinde Yusuf'u görmek ister. Bunun için Tanrı'ya yalvarır. Hatiften bir ses, Yusuf'u görmek istiyorsa kuyuya inip beklemesini söyler. Kuyuya girer ve kardeşleri Yusuf'u attığı zaman onu tutar. "Bunca yıldır seni bekliyorum, kardeşlerinden şikâyetçi olma, seni görmem için Tanrı bunu bahane etti" der ve ardından ölür. İkinci rivayete göre Yusuf bir gün eline ayna alır ve "Güzellikte bana benzeyen var mıdır, köle olarak satılsam değerime karşılık bulunur mu?" der. Yusuf'un kardeşlerinden cefa çekmesi kibirlenmesindedir. Değerine karşılık olmadığını söylemesi onun birkaç dirheme satılmasına neden olur. Üçüncü rivayete göre Yusuf öksüz kalınca, emzirilmesi için dadiya verilir. Dadi hem kendi oğlunu hem de Yusuf'u emzirmektedir. Yakup, Yusuf'un sütünün daha çok olması için dadının oğlunu satar. Dadi oğlundan ayrılınca "Sen de onu sevdiğinden ayır, ağlamaktan gözünde ışık kalmasın" diye beddua eder. Yakup'un Yusuf'tan ayrılmasının nedeni budur.

Yakup, Yusuf'u kurdun yediği yalanına inanmaz ve gömlekte kurdun diş izlerini görmeyince çocuklarından doğruyu söylemelerini ister. Ağlamaktan gözünde ışık kalmaz. Yakup'un oğulları: "Bize inanmıyorsan kurdu bulup getirelim" derler. Kurdu getirdiklerinde Yakup kurdun dile gelmesi için Tanrı'ya yalvarır. Kurt, bu işten haberi olmadığını, peygamber etinin haram olduğunu, kendisini ovada dolaşırken yakaladıklarını anlatır. Hamdî'nin mesnevisinde Yakup'un kurtla konuştuğu bölüme yer verilirken, Zihni'nin mesnevisinde bu bölüm yer almaz.

Hamdî'nin mesnevisinde Yehuda, Yusuf'u özleyerek bir gün kuyu başına gider. Kardeşlerine, Yusuf'un kuyudaki durumundan haber verir. Yusuf'u kuyudan çıkarıp babalarına teslim etmelerini önerir. Onları ikna edip yola düştüklerinde yolda hâkim kılığına girmiş şeytana rastlarlar. Şeytan onları vazgeçirir. Bu olay Zihni'nin mesnevisinde yoktur.

Mâlik adlı bir tacir, kervanla Mısır'a giderken Yusuf'un bulunduğu kuyunun başında duraklar. Mâlik çocukken bir gece düşünde Ken'an diyarında iken kolunun yenine güneşin girdiğini, sonra

çıkarak insan biçiminde cihana doğduğunu görür. Düşünü anlattığı yorumcu, ona bir köleye sahip olacağını, bu köle sayesinde zenginleşeceğini, bunun için Ken'an'a gitmesi gerektiğini söyler. Mâlik, bu haberi alınca Ken'an diyarına gider. Hatiften bir ses ona muradına ermesi için elli yıl daha beklemesi gerektiğini söyler. Aradan elli yıl geçer. Kervanıyla Yusuf'un bulunduğu kuyuya yaklaşıncaya, develer o tarafa doğru yönelir. Kuyunun üstünde kuş biçimine girmiş meleklerin uçmakta olduğu görülür. Böylece Mâlik rüyasının gerçek olduğunun farkına varır. Mâlik ile ilgili bu hikâyeye Hamdî'nin mesnevisinde yer alırken Zihnî'nin mesnevisinde yoktur. Yusuf'un kardeşleri, kuyudan çıkması üzerine Yusufu Mâlik'e köle olarak satarlar. Hamdî'nin mesnevisinde kardeşlerin Yusufu geçmez akçeye sattığı söylenir. Bir söylentiye göre Yusuf yirmi semene satılır. Zihnî'nin mesnevisinde Yusuf'un satıldığı para miktarı net değildir.

Kervan yola çıkmadan önce Yusuf kardeşleri ile vedalaşır. Yolculuk sırasında Yusuf annesi Rahil'in mezarına kapanıp ağlar. Annesi, Yusuf'a Mısır azizi olacağını ve kardeşlerinin kendisine secde edeceğini söyler. Kervandaki Eflah adlı bir kölenin Yusuf'a tokat atıp sürüklemesi üzerine Yusuf'un duasıyla gökyüzünü siyah bir bulut kaplayarak şimşek çakar ve sel gelir. Durumu anlayan Mâlik, Yusuf'tan kölenin suçunu bağışlamasını ister. Yusuf'un duasıyla bu durumdan kurtulurlar. Ardından kervanın Nablus, Bisan, Askalan, Ariş şehirlerinden geçişi ve bu şehirlerde yaşananlar anlatılır. Eflah ile ilgili bu hikâyeye ve kervanın geçtiği şehirlerde yaşananlar Hamdî'nin mesnevisinde yer alır fakat Zihnî'nin mesnevisinde yoktur.

Yusuf'un Nil Nehri'nde yıkanması iki mesnevide de vardır. Fakat Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf nehirden yıkanırken kervan halkının kendini seyretmek için toplandığını görünce Tanrı'ya yalvarır. O anda suda büyük bir ejderha belirir. Bunu gören halk ejderhayı seyre dalar. Yusuf da rahatça yıkanır. Ayrıca kervan Mısır'a girince bir tellâl güzel bir kölenin geldiğini halka ilan eder. Halk bu tellâlin kim olduğunu soruşturur. Sonunda bunun gökten inen bir melek olduğu anlaşılır. Ejderha ve tellâl ile ilgili bu hikâyeye, Zihnî'nin mesnevisinde yer bulunmamaktadır.

Hamdî'nin mesnevisinde Mâlik, Yusuf'un güzelliğini halka göstermek üzere ihtişamlı bir yer yaptırır. Yusuf'un bulunduğu meydana çadırlar kurular. Züleyha, kendisi için hazırlanan çadırda Yusuf'u görür. Zihnî'nin mesnevisinde ise gezmeye çıkmış olan Züleyha, büyük bir kalabalık görür. İnsanların Kenan diyarından gelen güzel bir delikanlıyı görmek için toplandığını öğrenir ve burada Yusufu görür.

Hamdî'nin mesnevisi Züleyha'nın hikâyesi ile devam eder. Hamdî'nin mesnevisinde Züleyha ile evlenmek isteyen ve elçi gönderen yedi padişahın ülkesi belirtilirken Zihnî'nin mesnevisinde Züleyha'ya talip olanlar "selâtin-i cihân" adıyla ifade edilir. Elçi gönderenler "padşâh-ı Şâm" ve "sultân-ı Rûm" olarak belirtilir.

Mesnevilerde Aziz'in rüyasındaki kişi olmadığını gören Züleyha'ya hatiften bir ses bu kişinin vuslat hazinesinin kilidi olduğunu söyler ve Aziz'in iktidarsızlığını haber verir. Hamdî'nin mesnevisinde, kocası Züleyha'ya yaklaştığında araya Züleyha şeklinde bir peri girip kocasının onunla vakit geçirdiğine dair bir rivayet yer alır. Hamdî, mesnevisine Züleyha'nın Yusuf'u Mısır'da gördüğü yerden devam eder.

Hamdî'nin mesnevisine göre, Yusuf pazarda satılırken Züleyha, daye aracılığıyla Yusuf'u evlat edinmek istediğini söyler. Yusuf da, Züleyha'nın durumunu bildiğinden bahsederek yedi yaşında iken kendisinin de onu rüyasında görüp yaralandığını anlatır. Bu olay Zihnî'nin mesnevisinde yer almaz.

Mâlik, Yusuf'u Aziz'e teslim edeceği sırada gözü Yusuf'un yüzüne ilişince ah edip kendinden geçer. Böyle güzel olduğunu bilseydim seni vermezdim diye yakınır. Mâlik, ayrılmadan önce Yusuf'un kendini tanıtmasını ister. O da Yakup peygamberin oğlu olduğunu söyleyerek serüvenini anlatır. Rivayete göre Mâlik, Yusuf'un kim olduğunu öğrenince aldığı parayı Aziz'e geri verir. Zamanında Yusuf için ödediği yirmi dirhemi vermesinin yeterli olacağını söyler. Bu olaylar Hamdî'nin mesnevisinde yer alır fakat Zihnî'nin mesnevisinde yoktur.

Hamdî'nin mesnevisinde, durumunu babasına bildirmesi için Allah'a yalvaran Yusuf, devesi ile Kenan iline giden bir Arap görür. Deve, Yusuf'u görünce inler. Yusuf, bu adama kendisini tanıtır durumunu anlatır. Onun aracılığıyla babasına haber gönderir ve Yakup, haberi alınca bu adama cenneti müjdeler. Zihnî'nin mesnevisinde bu olay yer almaz.

İki mesnevîde de Züleyha, Yusuf'tan murat almak amacıyla Yusuf bağda iken yanına kızlar gönderir. Hamdî'nin mesnevisinde bağa yüz kız gönderilmiştir fakat Zihnî'nin mesnevisinde kızların sayısı verilmez. Amacına ulaşamayan Züleyha, dayesinin önerisiyle yedi odalı saray yaptırarak Yusuf'u bu saraya davet eder. Hamdî'nin mesnevisine göre, Yusuf'un içinde Züleyha'ya karşı bir heves uyanır. Kararsızlık içinde olmakla birlikte Züleyha'ya meyleder. Fakat daha sonra Züleyha'dan kaçır. Zihnî'nin mesnevisinde ise Yusuf, duvardaki resimleri görünce utanır ve şaşırır. Yusuf, canına kıyacağını söyleyen Züleyha'nın elindeki hançeri almak için kolunu tutar. Züleyha bu sırada kendisine sarılmasına rağmen ona meyletmez. Daha sonra Züleyha'nın iftirası ile suçlanan Yusuf, suçsuzluğunun ortaya çıkması için Tanrı'ya yalvarır. Hamdî'nin mesnevisine göre Züleyha'nın akrabası olan bir kadının üç aylık bebeği, Zihnî'nin mesnevisine göre ise yaşı belirtilmeyen bir bebek Yusuf'a şahitlik eder.

Züleyha, Mısırlı kadınların kendilerini ayıplaması üzerine bir ziyafet verir. Hamdî'nin mesnevisinde Züleyha, kadınların Yusuf'u görmesi için önce dayesi aracılığı ile Yusuf'u çağırır. Fakat Yusuf gelmeyince kendisi gidip kadınlara görünmesi için ona yalvarır. Yusuf'u süsleyerek eline altın bir ibrik verir ve gümüş leğen tutan bir cariyeyle birlikte odaya getirir. Zihnî'nin mesnevisinde Yusuf, Züleyha'nın bir kez davet etmesi ile kadınların huzuruna çıkar. Huzura çıktığında yanında ibrik ve leğen yoktur. Hamdî'nin mesnevisinde ziyafete davet edilen kadınlar, Züleyha'yı sevmiyorsa kendileriyle gönül arkadaşlığı etmesini teklif ederler. Zihnî'nin mesnevisinde ise Yusuf'a, Züleyha ile birlikte olmasını öğütler.

Züleyha'nın isteğiyle Aziz, Yusuf'u zindana atar. Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf, zindana atılmadan önce elleri bağlanarak bir eşeğe bindirilip şehrin sokaklarında dolaştırılır. Bu olay Zihnî'nin mesnevisinde yer almamaktadır. Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf'u zindana attırdığı için pişman olan Züleyha, bir gece onu görmek için dayesiyle birlikte zindana gider. Zihnî'nin mesnevisinde ise Yusuf'u görmek için bir pencere açtırdığı ifade edilir.

Kocasını kaybeden Züleyha, zamanla gençliği ve güzelliğini de yitirir. Çektiği sıkıntılardan sonra Yusuf'a kavuşur. Bir gece Züleyha, Yusuf'un yanından kaçır. Eteği, onu yakalamak isteyen Yusuf'un elinde kalır. Hamdî'nin mesnevisinde Züleyha, Yusuf'a dönerek bunun kendi suçunun cezası olduğunu söyler. Zihnî'nin mesnevisinde ise Yusuf, Züleyha'nın zamanında kendisinin yakasını yırttığını hatırlar.

Zihnî'nin mesnevisi Yusuf ve Züleyha'nın ölümü ile sona erer. Hamdî'nin mesnevisi kıtlığa karşı alınan önlemlerle devam eder. Yedi yıl sonra kıtlık başlar. Halk, kıtlığın ilk yılında parasını, ikinci yılında mücevherini, üçüncü yılında davarını, dördüncü yılında esirini, beşinci yılında çocuğunu, altıncı yılında bütün varlığını verir. Yedinci yılında ise kendileri köle olur. Bu durum karşısında Yusuf, imana gelmeleri halinde halkın bütün malını geri vereceğini söyler. Bunu herkes kabul eder ve Mısır halkı Tanrı'ya iman eder.

Yakup, çocuklarını erzak almak için Mısır'a gönderir. Kardeşlerinin Mısır'a geldiğini öğrenen Yusuf, onları huzuruna kabul eder. Kardeşleri, Yakup'un çocukları olduklarını söyleyerek Mısır'a gelme nedenlerini anlatırlar. Yusuf, onlara kendilerinde peygamber soyundan eser olmadığını ve kötülük yapmak için Mısır'a gelmiş olabileceklerini söyleyerek hapsedilmelerini emreder. Daha sonra Bünyamin'i de getirmeleri için kendilerine emir verir. Yakup, Bünyamin'i göndermek istemez ama çocukları babalarını ikna ederler. Kardeşler Mısır'a gelirler. Yusuf, Bünyamin ile yalnız kalınca yüzündeki örtüyü kaldırıp kendini tanıtır. Kardeşlerine bir şey söylememesini tembih eder ve onlara hile yapmaya karar verir. Kardeşlerinin çuvallarını buğdayla doldurur. Bünyamin'in çuvalına da bir ölçek koydurur. Sonra çuvalar aranıp Bünyamin'in çuvalında ölçek bulununca Bünyamin'i hırsız diye yakalarlar. Yusuf'un emriyle ortaya getirilen ölçek görevi gören tas vurulunca ses verir. Bunların hırsız olduğunu, kardeşlerini köle olarak sattıklarını, kardeşlerini kurt yediği yalanı ile babalarını aldattıklarını bildirir. Kardeşler, Bünyamin'i bırakıp memleketlerine dönerler. Yakup, evlatlarına Tanrı'dan umutlarını kesmemelerini söyler ve sultana iletmelerini istediği mektup ile oğullarını Mısır'a tekrar gönderir. Yusuf, mektubu okur ve kardeşlerine kendini tanıtarak onları bağışlar. Yusuf, babalarını getirmeleri için kardeşlerini ve gömleğini gönderir. Yusuf'un gömleği yüzüne sürülünce Yakup gözlerini açar. Sonrasında da Yusuf'a kavuşur.

İki mesnevide de babası ve annesi Yusuf'un rüyasına girerek Yusuf'u ebedî âleme çağırırlar. Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf, Züleyha'ya rüyasını anlatır. Ölmeden önce veda etmek için Züleyha'yı çağırır fakat Züleyha'nın hasta olduğunu söylerler. Zihni'nin mesnevisinde ise Züleyha, kendisini rahmete kavuşturması için Tanrı'ya dua eden Yusuf'un duasını duyar. Züleyha'ya rüyasını da anlatmayan Yusuf, sanki Züleyha'nın üzülmelerinden korkar gibi onunla vedalaşmak istemez. Settari'nin naklettiği rivayetlere göre Yusuf, ölümünden önce Züleyha'ya haber vermek isteyenlere, Züleyha'nın bir saatlik ayrılığa dayanacak gücü olmadığını, ebedî ayrılığa hiç dayanamayacağını söyler (Settari, 2014: 103-104).

Cebrail, cennetten getirdiği bir elmayı Yusuf'a sunar. Yusuf, elmayı eline alıp koklayınca canını teslim eder. Hamdî'nin mesnevisine göre Züleyha, Yusuf'un ölüm haberini alınca bayılır ve üç gün üç gece öylece kalır. Dördüncü gün kendine gelince Yusuf'un kabrine kapanır. Zihni'nin mesnevisinde ise Yusuf'un ölümünü öğrenen Züleyha, feryat ederek kapı ve penceresini kapattığı hücreye çekilir. Daha sonra o hücrenin içinde ölü olarak bulunur. Hücreden çıkarılarak Yusuf'un yanına defnedilir. Ancak bir süre sonra Yusuf'un defnedildiği yerde kıtlık olunca Yusuf'un cansız bedeni taştan bir tabut içine konularak Nil'e bırakılır. Hz. Yusuf ve Züleyha'nın tabutu gömüldükten sonra Nil'in kurduğunu rivayet eden Settari, bereket için her iki tabutu tekrar Nil'e gömdüklerini ifade eder (Settari, 2014: 104).

3. Motifler

En küçük hikâye etme unsuru olarak tanımlanabilecek bir kavramdır. Motif, olağanüstülük barındırmalıdır. Bu olağanüstülük, kahraman, olay, zaman ve mekânda karşımıza çıkabilmektedir (Alptekin, 2013: 295).

3.1. Rüya Motifi

Mesnevide rüya olay akışında belirleyicidir. Yusuf'un rüyası, kaderinde dönüm noktası olur. Macerası rüya ile başlar ve rüya ile son bulur. Mesnevi boyunca görülen diğer rüyalar Yusuf'un kaderi için önem taşır. Yakup'un rüyası, Malik'in rüyası, Züleyha'nın rüyası, zindandaki iki gencin rüyası, Hükümdar Reyyan'ın rüyası kimi zaman Yusuf'un imtihanı kimi zaman da kurtuluşuna işaret etmiştir.

3.2. Aşk Motifi

Mesnevide Yusuf sabrın ve ismetin, Züleyha ise ihtiras ve sadakatin sembolüdür. Züleyha için Yusuf'un aşkı bir imtihan ve ilahî aşka giden yol olmuştur. Mesneviye göre Yusuf, kendisine âşık olanların imtihanıdır. Mesnevide ilahî aşk ve beşerî aşk arasında geçişler görmek mümkündür.

3.3. Güzellik Motifi

Ahsenü'l-kasas olarak isimlendirilen bu hikâye Yusuf'un güzelliği ve Züleyha'nın ona olan aşkı üzerine şekillenmiştir. Güzelliği ile karşındakilerin sevgi veya kıskançlığını üzerine çeken Yusuf'un güzelliği ile imtihan olduğunu söylemek mümkündür. Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf, aynada güzelliğini seyredip köle olarak satılsa değerine dünyaların yetmeyeceğini düşünür. Sonrasında az bir fiyata satılması kibre kapılmaması için cevaptır. Kervanla geçtiği güzergâhtaki halkların kendisine olan beğenisi de vesveseye kapılmasına yol açar. Sonraki şehrin halkının periler olması ve güzellikte Yusuf'tan üstün olmaları ona ilahî bir uyarıdır. Mesnevide onun güzelliği karşısında hayrete düşenler onun insan değil ancak bir melek olabileceğini ifade ederler. Bazıga, Züleyha'nın Yusuf'a verdiği cariyeler, zindan halkı, Mısır halkı onun güzelliği vasıtasıyla hidayete ererler. Güzelliğe âşık olduğu için zor bir imtihandan geçen Züleyha ise suretten manaya yönelip güzelliğin kaynağını bulduğunda dertlerinden kurtulur.

3.4. Hile Motifi

Yakup'un Annesinin Hilesi: Bu hikâyeye göre Yakup'un annesinin hilesi ile peygamberlik Yakup'a geçer. Hamdullah Hamdî, bu hikâyeden sonra kadınların hilekâr olduklarını vurgular. Bu hile, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

İnas'ın Hilesi: Yusuf'u çok seven ve bağlanan Yakup'un kardeşi, onu geri vermemek için aile yadigarı kemeri beline bağlayarak hırsızlıkla suçlar.

Kardeşlerin Hilesi: Yusuf'a olan kıskançlıkları sebebiyle Yusuf'u kuyuya atıp babalarına da kurdu yediği yalanını söyleyen kardeşler bunu kanlı gömlek ile ispatlamaya çalışırken kendilerini ele verirler. Yusuf'u kuyudan çıkaran Malik'in Yusuf'u serbest bırakması korkusuyla onu köle olarak satarlar.

Züleyha'nın Hilesi: Yusuf'a hediye ettiği cariyeler, muradına ulaşmak için yaptığı saray ve istediğini yapmadığı takdirde Yusuf'u zindana atmakla tehdit etmesi Züleyha'nın Yusuf'a yaptığı hilelerdir.

Yusuf'un Hilesi: Kardeşi Bünyamin'i alıkoymak için Yusuf onun çuvalına ölçeği koydurur. Yusuf'un hilesi ile kardeşler geçmişte yaptıkları hata ile karşı karşıya gelirler. Bu hile, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

3.5. Rüyada Âşık Olma Motifi

Züleyha Yusuf'u üç kez rüyasında görür. İlk gördüğünde âşık olur. İkinci görüşünden sonra zincire vurulur. Üçüncü görüşü ile Yusuf'un Mısır'da olduğunu, namının "Aziz-i Mısır" olduğunu öğrenir.

3.6. Beddua Motifi

Mesnevide yer alan bir rivayete göre Yakup, öksüz kaldığında Yusuf'u emzirmesi için dadiya verir. Kadın hem oğlunu hem de Yusuf'u emzirmektedir. Yakup, Yusuf'un payına daha çok süt düşmesi amacıyla dadının oğlunu satar. Kadın:" Beni gözümün nurundan ayırdı, sen de onu sevdiğinden ayır" der. Bu motif sadece Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

3.7. Kuyuya Hapsetme Motifi

Kardeşleri tarafından yok olması beklenerek kuyuya atılan Yusuf, kuyudan yücelmiş olarak çıkar. Kötü olarak tasvir edilen kuyu, Yusuf'un manevi olgunluğa eriştiği ve hayatının sonraki süreçlerinde karşısına çıkacak olaylara karşı hazır hâle geldiği bir mekân olarak düşünülebilir.

3.8. Olağanüstü Hayvan Motifi

Malik, Yusuf'u müşteri önüne çıkarmadan önce Nil nehrine sokar. Giysilerini çıkaran Yusuf, kendisini gizlemesi için Allah'a dua eder. Ejderha, yıkanması bitene kadar Yusuf'u gizler. Bu motif sadece Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde kurt, konuşması bakımından olağanüstü özellik gösterir. Kendisine iftira edildiğini söyleyen kurt, peygamber bedduası alma korkusuyla diğer kurtları da çağırır ve onlar da Yakup'a masum olduklarını söylerler.

3.9. Zindana Hapsetme Motifi

Kadınların baskılarından dolayı kurtuluş olarak görüp dilediği zindanın kaynağı Yusuf'un duasıdır. Kuyudan ilk imtihanını tamamlamış olarak çıkan Yusuf, zindanda kazandığı rüya tabirinin sayesinde önce zindandan kurtulur daha sonra da sultan olur.

3.10. Olağanüstü Yerler

Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde Yusuf, kendisinden murat almak isteyen Züleyha'dan kaçarken sarayın kapıları parmağı kilitlere dokunur dokunmaz açılır. Bağdatlı Zihnî'nin mesnevisinde ise kapıların kendiliğinden açıldığı görülmektedir.

3.11. Olağanüstü Eşya Motifi

İsmail kurban edileceği zaman Cebrail cennetten bir koç getirmiş ve kanını akıtması için İbrahim'e cennetten gelen bir leğen vermiştir. Yakup, Yusuf'u kardeşleri ile göndermeden önce bu leğende yıkar. Leğenin titremesi üzerine endişelenir. Leğen, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer alan bir motiftir.

Yusuf, hükümdar olup kardeşleriyle bir araya geldiğinde konuşan tılsımlı tas/ölçek kardeşlerin Yusuf'u kuyuya atmalarından itibaren her şeyi anlatır. Bu motif, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde yer almaktadır.

3.12. Olağanüstü Elma Motifi

Yusuf'un ölümü kendisine cennetten getirilen bir elmayı koklamasıyla gerçekleşir. Bu motif halk hikâyelerinde de yer alır.

3.13. Ölüm Motifi

Evinden çıkıp atının üzengisine bir ayağını atan Yusuf'a Cebrail tarafından diğer ayağını atmasına izin olmadığı söylenir. Cebrail'in sunduğu elmayı koklayarak Yusuf, ruhunu teslim eder. Yusuf'un öleceğine dair mesaj da kaderinde dönüm noktası olan rüyalar aracılığıyla verilir. Rüyasında babasının ve annesinin kendisini çağırması üzerine Tanrı'ya dua eden Yusuf, fena âleminden beka âlemine geçer. Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinde, Yusuf'un ölümünü öğrenen Züleyha, kendinden geçer ve üç gün üç gece sonra Yusuf'un kabrine kapanır. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde ise Yusuf'un ölüm haberini alan Züleyha, iki günlük baygınlıktan sonra karanlık bir mabede çekilir ve burada can verir.

3.14. Aşıkların Aynı Mezara Gömülmesi

Yusuf'un ölümünden sonra çekildiği hücrede ruhunu teslim eden Züleyha'yı Yusuf ile aynı yere gömerler. Kıtık olması üzerine Yusuf'un tabutu Nil'e bırakılır. Bu motif sadece Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinde yer almaktadır.

SONUÇ

Klasik edebiyatımızda en fazla işlenen konulardan biri olan Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin en beğenileni, Hamdullah Hamdî'ye ait olanıdır. Kendisinden sonraki şairlere model olan Hamdî'nin, Zihni'yi de etkilemiş olması muhtemeldir. Makalemizde, her iki mesnevîde ortak olan noktalar belirtilmiştir. Fakat mesnevîler karşılaştırıldığında farklılıkların ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Hamdî eserine rivayet, öğüt, hikâye ve nükteler ile didaktik bir yapı kazandırmıştır ama bu unsurlar Zihni'nin mesnevisinde yer almamaktadır. Zihni, Hamdî'nin mesnevisinde yer alan farklı nazım şekillerine eserinde yer vermemiştir. Ayrıca olay örgüsündeki tasarrufları ve buna bağlı olarak motiflerde ortaya çıkan farklılık da dikkat çeken bir unsurdur. Hamdî'nin, sebab-i telif kısmında belirttiği üzere, kendisini Yusuf ile özdeşleştirdiği ve buna bağlı olarak eserinde baba-oğul-kardeşler üçlüsünü ön plana çıkardığı görülmektedir. Fakat Zihni'nin eserinde kardeşlerin arka planda kaldığını söylemek mümkündür. Bağdatlı Zihni'nin mesnevisinin, Hamdullah Hamdî'nin mesnevisinden izler taşımakla beraber, makalemizde gösterdiğimiz üzere şekil ve içerik açısından belirgin farklılıklara sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, 2. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Ş. (2013). Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili, 1. Baskı. Kurgan Edebiyat, Ankara.
- Alptekin, A. B. (2013). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, 6. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Büyükkavas, Ş. K. (2006). Mesnevîden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya mı Çıkar?, *Türkoloji Dergisi*, Sayı. 2, ss. 157-182.
- Demir, R. (2006). Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Van.
- Doğan, A. (2014). Bağdatlı Zihni, Yûsuf u Züleyhâ, 1. Baskı. Kesit Yayınları, İstanbul.
- İçli, A. (2008). Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisinde Mekan, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 13/2, ss. 339-351.
- Kadioğlu, İ. (2009). Diyarbakırlı Ahmedî-Yusuf u Züleyha (İnceleme, Metin, Dizin, Sözlük), *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Levend, A. S. (1968). Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâsı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss.173-211.
- Onur, N. (1991). Yûsuf u Züleyhâ, Hamdî, 1. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Settârî, C. (2014). Züleyhâ'nın Aşk Derdi, (Çev.) Mehmet Kanar, Şule Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, M. G. (2008). Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erzurum.
- Ünver, İ. (1986). Mesnevî, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I I* (Divan Şiiri), Sayı. 415-416-417/ Temmuz-Ağustos-Eylül, ss. 430-463.